

Oponentský posudek na mgr. práci Evy Balážové **Volné konceptové mapy v sociálněvědním výzkumu**

Předložená diplomová práce si vytýčila za úkol prozkoumat konceptové mapy, porovnat jejich výsledky za pomoci vlastního výzkumu s dotazníkovým šetřením a poukázat na možnosti využívání této techniky v sociálněvědním výzkumu.

Na počátku konstatuji, že práci považuji za velmi zdařilou, výběr tématu je poměrně originální, použitá literatura (převážně zahraniční) plně pokrývá zkoumanou oblast, samostatně provedený výzkum byl velice dobře připraven a zpracován. I závěr shrnuje základní poznatky a jasně odpovídá na otázky položené v průběhu teoretické i praktické části práce.

Zkusím nyní detailněji upozornit na jednotlivé aspekty práce (metodologii, teorii, výzkum, analýzu a závěry) a ohodnotit je samostatně a ukázat i na případné nedostatky. Závěrem si dovoluji formulovat několik otázek k obhajobě.

Teoretická část zahrnuje popis vývoje konceptových map. Autorka nastudovala relevantní literaturu a upozornila i na historické kořeny této techniky. Jde o zdařilý popis, prokládaný vhodnými citacemi z původní literatury. Postrádám v teoretické části pouze dvě drobnosti: 1) Jasný popis terminologie (anglické, české, případně i slovenské s ohledem na rodný jazyk autorky). Zejména v ČR ale ani v anglofonním prostředí není terminologie zcela ustálená. Dle mého přesvědčení v češtině se nejvíce žívá pojmu mentální mapy (naopak výraz konceptové mapy užíván není), případně kognitivní mapy.

Terminologické vyjasnění by pomohlo i pro další části práce, pokud by autorka jasně vyjádřila, jakému pojmu dává přednost. Čtenář by toto očekával zejména s ohledem na název kapitoly Teoretický úvod a vymezení pojmů.

2) Koncept mentálních map se přenesl i do jiných než výzkumných oblastí. Velmi často (a to i v ČR) se používá v prezentačních technikách jako nástroj pro přípravu prezentací a je vyučován v kurzech prezentování. Stálo by za zmínku toto uvést.

Metodologická část (kapitola 4) jasně popisuje, jaké typy mentálních map bude autorka užívat, na základě realizovaného pilotního šetření se rozhodla užívat nestrukturované mapy, výběr je přesvědčivě argumentován. Obdobně čistě je popsána oblast zpracování dat, kde autorka kromě běžně užívaných vícerozměrných technik popisuje analýzu sociálních sítí, která stále není v ČR příliš rozšířena. K této části mohu uvést drobnou výtku ke komentáři k tabulce č. 2 (str. 54). Z tabulky (alespoň dle popisků) plyne, že nikdo ze studentů (v pilotáži) neukončil mapu za 30 minut a méně, 4 studentům stačilo 31-45 minut a 5 potřebovalo minimálně hodinu. Komentář ale říká: "Z uvedené tabulky vidíme, že významnou část konceptů respondenti napíší za prvních 30 minut". Jak lze toto vyčíst z tabulky, ovšem jasné není. Ostatně i navazující odstavec zdánlivě komentuje tabulku č.3, ale tabulka popisovanou informaci neobsahuje.

Autorka samostatně (ve spolupráci s vyučujícími ISS) provedla výzkum cca 80 studentů prvních ročníků. Je zcela zřejmé, že zpracování mentálních map do datových souborů použitých pro analýzy, byla velice náročná práce. Vše je dokladováno vč. příložených dat na CD, které je součástí práce.

Velice zajímavé je zpracování dat za pomoci shlukové analýzy, vč. poměrně originální prezentace výsledků, za pomoci analýzy sociálních sítí. Autorka přesvědčivě srovnává jí dosažené výsledky s výsledky dotazníkového šetření zaměřeného na stejné téma provedeného na MU Brno.

Poměrně nejvíce výtek mám k závěrečné části práce, kde se autorka snaží popsat rozdíly mezi mentálními mapami a dotazníkovým šetřením a upozorňuje na výhody/nevýhody obou přístupů. Mám pocit, že zde (logicky s ohledem na téma práce) straní mentálním mapám a

odmítá vidět některé jejich problémy. Budu se snažit naopak hájit dotazníky a konkrétně upozorním na tyto problémy:

- 1) Asi nejvážnější připomínkou je, že mentální mapy umožňují testovat jeden jediný koncept. To je ve srovnání s dotazníkem výrazné omezení. Autorka ho přehlídí a to i přes skutečnost, že dotazníkové šetření použité ke komparaci užívá více konceptů (kromě důvodů podání přihlášky na VŠ např. obraz různých VŠ).
- 2) Na str. 86 dole autorka dále uvádí, že pro data z dotazníkových šetření není úplně vhodná analýza sociálních sítí. Zřejmě zde zapoměla, že předchůdce tohoto přístupu, sociometrie, využívala právě dotazník a dodnes je tedy možné dotazník společně s SNA používat. Formulace by mohla znít, že např. dotazníky měřící postoje či hodnoty nejsou pro SNA vhodné.
- 3) Mentální mapy vyžadují při sběru dat mnohem delší čas. Tedy nejen zpracování je náročnější (mnohonásobně), ale i sběr dat. Nevyvází to ani pomyslná snadnost přípravy, protože formulace centrálního konceptu musí být velice uvážlivá a zabere také mnoho času.
- 4) Osobně mám pocit, že vztah dotazník-mentální mapy je spíše komplementární než konkurenční, jak autorka nepřímou naznačuje. Dotazník se hodí pro částečně (nebo i velmi dobře prozkoumaná) témata, mentální mapy naopak spíše pro nové problémy (z tohoto pohledu je diskutabilní využití map v práci pro téma hojně v literatuře popsáné, ale chápu, že smyslem měla být komparace). Ostatně můj pocit potvrdila i autorka, která dospěla k závěru, že hlavní závěry nalezené v mapách odpovídají hlavním oblastem v dotazníku MU.

K práci mám ještě výtku ohledně hypotéz, zejména tří hypotéz na konci kapitoly třetí. Hypotéza první mi přijde opravdu banální. Opravdu autorka čekala, že mentální mapy budou pro zkoumání zvolené tematiky nevhodné? Obdobně zřejmě hypotézu 3 chtěla autorka formulovat jako rozdíl mezi výsledky mentálních map a dotazování (a nikoliv výzkumu MU). S ohledem na všechny uvedené skutečnosti navrhuji práci k obhajobě s hodnocením velmi dobře, v případě jasných odpovědí na položené otázky je možné hodnotit práci i jako výbornou.

Otázky navrhované k obhajobě:

- 1) Jaké jsou základní pojmy pro popsanou techniku v anglickém a českém jazyce?
- 2) Jaký smysl měly tři hypotézy na konci třetí kapitoly?
- 3) Jsou mentální mapy blíže kvalitativním či kvantitativním přístupům, nebo jde de facto o přístup, který by patřil mezi mix design?
- 4) Pro jaké typy úlohy v sociálněvědním výzkumu byste navrhovala použít mentální mapy. Jakým způsobem by bylo možné kombinovat mentální mapy s dotazníkovým šetřením?

V Praze dne 27.1.2011

Petr Soukup